

І. В. Ковальчук, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

КОРОТКИЙ ОГЛЯД РОЗВИТКУ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ НА БУКОВИНІ. 1940 – 1960 рр.

Ковальчук І. В.

Короткий огляд розвитку середньої освіти на Буковині. 1940 – 1960 рр.

У статті подано результати дослідження історії української школи на території м. Чернівці. Ці дані нові, достовірність їх підтверджена архівними матеріалами. Ковальчук І. В. коротко подає статистику середніх шкіл 1940-1960 рр., називає імена людей, які зробили внесок у розвиток національної школи краю. Вона звертає увагу, що українська школа існувала навіть у період радянської влади і русифікації. Автор статті характеризує процес підготовки вчителів у Чернівецькому педагогічному училищі, ілюструє вимоги до вчителя того періоду. Звертає увагу на роботу шкіл-інтернатів.

Ключові слова: школа, школа-інтернат, школа робітничої молоді, учитель, училище, неповна середня школа.

Ковальчук І. В.

Краткий обзор развития среднего образования на Буковине. 1940 – 1960гг.

В статье поданы результаты научного поиска автора по проблемам среднего образования на Буковине. Ковальчук І.В. кратко приводит статистику школ г. Черновцы в 1940-1960 гг. Называет имена людей, которые внесли вклад в развитие главных школ города. Она обращает внимание, что украинская школа на Буковине существовала даже в период советской власти и русификации. Автор статьи характеризует подготовку учителей в Черновицком педагогическом училище, иллюстрирует требования к образовательному урону преподавателей того времени. Обращает внимание на работу школ-интернатов.

Ключевые слова: средняя школа, неполная средняя школа, школа рабочей молодежи, учитель, училище, школа-интернат

Вивчення історії національної школи має значення для формування теорії та практики навчально-виховного процесу. Нові факти сприятимуть удосконаленню системи освіти, розвитку теорії школознавства.

Питання розвитку загальноосвітньої школи на території Буковини у різні часи досліджували Д. Щербина, Б. Ступарик, В. Ботушанський, Д. Пенішкевич, І. Петрюк, Л. Кобилянська, Л. Тимчук, Л. Платаш та ін.

Метою нашої статті є об'єктивний аналіз розвитку української школи 1940–1960 років на Буковині.

У 1940–1941 навчальному році в центральному місті Буковини Чернівцях було всього тридцять шість шкіл – з них одна неповна середня школа для глухонімих дітей, одна – для сліпих дітей, одна – для розумово відсталих, тринадцять середніх, десять початкових і одна юнацька спортивна школа. Подальші перспективи становлення освіти у краї показують статистичні дані, показники яких дуже високі. Так на 1941–1942 роки планувалася робота ще тридцяти п'яти шкіл. Але аналіз реальної картини розвитку освіти переконує, що очікування шкільного управління були дещо завищені, бо такої кількості учнів на Буковині не знайшлося й це зумовило закриття у Чернівцях двох середніх шкіл. Про розвиток освіти переконливо свідчить факт набору дітей до першого класу, що за віком і бажанням батьків могли продовжити навчання. Таких на Буковині нараховувалося 1726 осіб. Це низький показник порівняно з такими ж показниками в інших регіонах України. Фактами, що вплинули на нього, можна вважати Велику Вітчизняну війну, низьку мотивацію населення щодо освіти.

Із витягу з протоколу №4 за 1941 рік засідання виконкому Чернівецької міської ради довідуємося, що школи в Чернівцях, крайовому центрі, мали різнонаціональний характер. Тут діяли українські, румунські, російські, молдавські, єврейські, польські школи. З перевагою українських, російських і молдавських навчальних закладів. На початку сорокових для шкіл краю характерна тенденція перетворення неповних середніх шкіл у середні школи. Так, на 1941–1942 навчальний рік по Ленінському району міста нараховувалося тридцять дві школи. Одну з яких (школу № 24 початкову неповну) перетворено в неповну середню школу, молдавську неповну середню школу №18 реформовано в середню школу.

У Шевченківському районі функціонувала тридцять одна початкова школа, які було перетворено в неповні середні школи, а 33 неповних середніх школи реформовано в середні школи [1, арк.24]. Змінилися показники щодо шкільництва після Великої Вітчизняної війни. Помітно зменшилися дані щодо українських шкіл. Російські навчальні заклади зайняли перше місце з перевагою українських майже у половину. Недоліком освіти у цей період можна вважати невміння шкільного керівництва передбачати реальну картину розвитку освіти. Часто стрімкий ріст шкіл за планами не завжди підкріплювався існуючими показниками. Так, уже у 1952 році у школах області стан освіти характеризували як задовільний через брак учнів. Наприклад, всього заплановано, що у школах буде навчатися 113400 учнів, але набрали лише 104304. У місті заплановано учнів – 20900 осіб, а план набору учнів було недовиконано – набрано всього 20569 осіб.

На жаль, чи не єдиний перевершений за планом показник по класах-комплектах Буковину вивів на достойне місце. Класів-комплектів по області було перевищено на тридцять два. Розподіл за ступенем освіти, який вони забезпечували маємо наступний: 1–4 класів – 1975, 5–7 класів – 1693, 8–10 класів – 281 [1, арк. 25].

Пожвавилася робота і в організації спеціальної освіти: відкривалися школи-інтернати для дітей з вадами слуху, мови, нервової системи. Дитячих будинків на території Буковини діяло двадцять два, з них спеціальних – два, шкіл для глухонімих – три, шкіл для сліпих – одна, шкіл для розумово відсталих – одна, шкіл для алаликів – одна. Всього у школах-інтернатах навчалася 2100 учнів. Школи-інтернати мали назву допоміжної школи.

У 1951/1952 навчальному році в школі-інтернаті м. Чернівці для дітей з розумовими вадами і вадами мови нараховувалося шістдесят шість постійних учні і п'ятнадцять учнів, які не перебували у школі постійно, а приходили лише на заняття. За національним складом – сорок п'ять українців, вісім росіян, шість молдован, тринадцять євреїв, один білорус, один бурято-монгол, один болгарин, один поляк. За соціальним станом – двадцять чотири сироти,

тридцять напівсиріт, двадцять дві дитини з повної сім'ї, що мали обох батьків. З порушенням розумового розвитку – сімдесят шість, з порушенням мови – двадцять чотири.

Учні допоміжної школи мали такі вади мови: сигматизм, дисграфія, дисграфія і дислексія, дисграфія без порушень мови, алексія і дисграфія, дисграфія з явищами недорікуватість, дисграфія з туговухістю, заїкання, змішані форми.

Як кожен навчальний заклад, у цей період школа-інтернат мала свої проблеми. Зокрема, були проблеми з приміщенням: воно вміщало лише п'ятдесят чотири дитини. Не було спеціальних підручників з української мови для 3 класу, української мови і географії для 5 класу, української та російської мов для 4 класу. У закладі працювало 9 вчителів, два викладачі, вісім вихователів, одна піонервожата. Освітній рівень педагогічного складу можна вважати високим, бо шість із них мали вищу освіту. Логопедичну роботу проводив Й. Г. Щербатий, який мав дефектологічну освіту та 20 років стажу в спецшколах [2, арк 5].

Виховну роботу окрім загальноосвітніх шкіл і шкіл-інтернатів проводили позашкільні установи, дитячі будинки. На початок 50-х років у краї нараховувалося дев'ятнадцять позашкільних установ. З них палаців піонерів – один, піонерських клубів – чотирнадцять, дитячих технічних станцій – одна, станцій юннатів – одна, спортивних шкіл – одна. Як бачимо з показників для закладів цього типу характерною є різноплановість роботи і структури.

Після Великої Вітчизняної війни актуальною у краї стала така форма навчання як патронат. Нею було охоплено – 4900 школярів. Але у цей період практично відмерла така форма навчання як лісові школи.

Архівні дані переконують у злиденності життя населення у післявоєнний період. Часто діти з повних родин перебували у інтернаті через неможливість родини прогодувати їх. Тому характерним явищем для 50-х років ХХ століття є відкриття при школах інтернатів. При 66 школах краю були організовані інтернати загального типу.

Увага приділялася також навчанню дорослих. Бо саме цей період загострив необхідність у освічених людях. Неписьменних на початок 1952 року в крайовому центрі було 30000 осіб, малописьменних – 26000 осіб. Та уже за рік освіту отримали 11000 неписьменних і 11000 малописьменних [1, арк.27].

На 1952–1953 навчальний рік планувалося розгорнути мережу початкових, семирічних і середніх шкіл, а також такого типу шкіл як школи робітничої молоді, що відкривалися як відповідь на сталінський заклик «Зробити всіх робітників і селян освіченими і культурними» [1, арк.38].

У школах міста Чернівці на реалізацію цієї ідеї працювали десять осіб з вищою освітою, три чоловіки з незакінченою вищою, три – із середньою. За педагогічним стажем від 1 до 2 –х років – чотири особи, від 2 до 5 років – чотири особи, від 5 до 10 років – одна особа, від 10 до 15 років – три особи, від 15 до 25 років – чотири особи, з них один був партійний, один – комсомолец.

Основні вимоги до вчителя школи викладалися в таких пунктах:

- Добре знання свого предмету.
- Не знижуючи наукового рівня, подати програмований матеріал при меншій кількості часу.
- Вимогливий, точний, акуратний.
- Щоб не переносив форм і методів роботи в масовій школі до дітей дорослого віку.
- Щоб в учневі поважати особу учня школи [2, арк.64].

Школи мали свою структуру, але зміст освіти був продуманий не досконало. Наприклад, у одному з таких закладів у 5–7 класах вивчали: математику (5–7 клас); мову українську і російську (3–4 клас); ботаніку, зоологію (6 клас); історію (8–10 клас); конституцію, географію (5–8 клас); німецьку мову (5–8 клас).

Контингент учнів у цих закладах, в основному складали міліціонери, або підлітки, які працювали і не могли вчасно отримати освіту. Вік учнів обмежувався рамками від сімнадцять до двадцяти п'яти років. Щодо виховної

роботи, то вона концентрувалася, в основному, на культпоходах у кіно, організації виступів хору та агітбригад.

Зростання кількості шкіл загостило проблему у кваліфікованих спеціалістах для них. Цю проблему розв'язувало два педагогічних училища на 800 учнів, і короткотермінові педагогічні курси. Щороку до педагогічного училища планувалося набирати більше 200 осіб, але статистика свідчить, що третина з набраних не отримували диплом і залишали навчання.

Контингент курсантів на короткотермінових педагогічних курсах складав 645 осіб. Для підвищення кваліфікації в області діяло чотирнадцять методичних кабінетів [3, арк.8].

Оскільки таку увагу приділяли підготовці вчителів, то доцільно розглянути роботу Чернівецького педагогічного училища. Заклад складався з тринадцяти класних кімнат, чотирьох кабінетів, одинадцяти допоміжних кімнат. При педагогічному училищі були їдальня, буфет, роздягальня, баня, навчально-виробнича майстерня. Педагогічне училище мало гуртожиток на тридцять чотири кімнати. У 1951-1952 навчальному році тут проживало сто сімдесят два слухачі. На кожного студента виділяли три квадратних метри площі.

Серед проблем, які заважали ефективному навчанню в закладі, тогочасні педагоги виділяли гігієнічні: парти за своєю конструкцією не відповідали вимогам шкільної гігієни. Часто доводилося саджати дітей базової школи за парти, які не пристосовані до росту, довжини ніг, тулуба; матеріальні: не вистачало твердого та м'якого інвентарю. Книжковий фонд бібліотеки нараховував лише 15000 примірників [4, арк.2].

Контингент училища у 1951–1952 навчальному році складав 120 осіб, серед яких більшість були молдавани. Так, у класах з українською мовою навчання освіту здобували тридцять осіб, з молдавською мовою – шістдесят осіб, клас піонервожатих нараховував тридцять студентів.

Викладачі училища постійно проводили профорієнтаційну роботу серед учнів шкіл і населення. Вона передбачала такі напрями:

- роз'яснювальна робота серед випускників семирічок через райВНО;
- оголошення про прийом на навчання у газетах «Радянська Буковина», «Буковина Советике»;
- з 18 травня – оголошення по радіо;
- 6 червня виступ колективу художньої самодіяльності училища;
- агітація до вступу через слухачів педагогічного училища, які від'їжджали на канікули.

Заняття з фізичного виховання проводилося відповідно до розкладу. Слухачів поділяли на групи здоров'я. Так, у 1951–1952 навчальному році основна група слухачів складала сто тридцять сім студентів, підготовча – сто дев'яносто слухачів, спецгрупа – сімдесят дев'ять слухачів [4, арк.5].

Отже, статистика і факти навчально-виховної і методичної роботи свідчать, що розвиток освіти у Чернівцях і області з 1940 по 1960 рр. безумовно мав свої позитивні моменти, серед яких: поширення освіти серед населення, формування концепції всезагальної освіти, увага до проблем виховання дітей і молоді, створення умов для навчання і виховання дітей з вадами, забезпечення національним меншинам прав на власну школу. Проте, ідеологізація освіти дала свої результати, це: зменшення кількості українських шкіл, політизація життя школи, менша увага до питань особистісно-орієнтованого навчання та виховання.

Перспективами дослідження є вивчення змісту навчально-виховного процесу у середній ланці освіти у 1940–1960 рр.

Література

1. **Державний** архів Чернівецької області (надалі ДАЧО). Ф. Р.763 Школи, оп. 4, спр. 805. Інформація і довідки про виконання міроприємств по позашкільній роботі з дітьми і посиленню боротьби з дитячою бездоглядністю. По школах області 534 арк.

2. **ДАЧО**. Ф. Р.763, оп.4, спр. 157 Звіти про роботу шкіл робітничої молоді.. 54 арк.

3. **ДАЧО.** Фонд Р.763, оп.4 спр.184. Річний звіт про роботу Чернівецької допоміжної школи за 1951 – 1952 навчальний рік. 234 арк.

4. **ДАЧО.** Фонд Р.763, оп.4, спр.181. Звіт про роботу Чернівецького педагогічного училища за 1951 – 1952 н.р.20 арк.

Koval'chuk I.V.

Brief review of development of secondary education on Bukovina. 1940 – 1960gg.

In the article the results of scientific search of author are given from the problem of secondary education on Bukovina of .Koval'chuk I.V. briefly points statistics of schools Chernovcy in 1940-1960 Names the names of people which endowed in development of main schools of city. Ilyustriruet of requirement to the teachers of that time. She notes that the Ukrainian school in Bukovina existed even in the Soviet period, and Russification. The author characterizes the training of teachers in the Chernivtsi Teachers College. Draws attention to the work of boarding schools.

Keywords: middle school, incomplete middle school, school of working young people, teacher, school, school-boarding-school.

Відомості про автора

Ковальчук Інна Владиславівна – канд. пед. наук, доцент кафедри загальної і соціальної педагогіки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Основні наукові інтереси: моральне виховання школярів, історія педагогіки Буковини.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2012 р.

Прийнята до друку 28.09.2012 р.